

BLANCA RIPOLL SINTES

Universitat de Barcelona
blancaripoll@ub.edu

MARAGALL, PARE DE LA LLENGUA POÈTICA CATALANA DE LA MODERNITAT (*DESTINO*, ANYS 50 I 60)

Resum:

El propòsit fonamental d'aquest article és estudiar de forma sistemàtica la presència, directa i indirecta, de Joan Maragall al setmanari *Destino* des de 1950 fins a 1960. S'analitzarà com, després de la lectura ideologitzada del poeta català durant els anys 40, la revista *Destino* l'erigeix en autoritat moral i literària tant pel que fa a la vida ciutadana com pel que fa a la renovació del llenguatge poètic català de la Modernitat.

Paraules clau: Joan Maragall — *Destino* — Periodisme — Crítica literària — Poesia catalana

Abstract:

This article's main aim is to study systematically the direct or indirect presence of Joan Maragall through the weekly magazine *Destino* from 1950 to 1960. We will analyze how, after the ideological views from the forties, *Destino* deffended Maragall as a moral and literary authority, through several considerations about citizen duties but also about the renewal of Catalan poetic language during Modernism.

Key words: Joan Maragall — *Destino* — Journalism — Literaty criticism — Catalan poetry

1. *Destino* i l'âge d'or de la crítica literària

Aquest article continua un treball encetat fa dos anys,¹ que perseguia d'analitzar la presència de Joan Maragall al setmanari barceloní *Destino*, estudiar-ne la recepció, la relectura i també, com ja avisava Adolfo Sotelo, la seva «invenció» durant la dictadura franquista.² Després de recollir, catalogar i estudiar textos volanders de l'any 1941 i el nucli d'articles i ressenyes que van precedir i acompanyar *a posteriori* la publicació de l'antologia maragalliana *Los vivos y los muertos* a Ediciones Destino el 1946 (d'entre els quals destaquen els articles d'Estelrich), vam poder concloure que la figura i l'obra de Maragall s'havia emprat a la revista que ens ocupa com a estratègia ideològica i cultural, per tal de provar una suposada naturalesa autèntica d'una Catalunya disfressada durant l'època republicana: una Catalunya catòlica i espanyola, sense eliminar-ne les arrels locals. En aquest sentit, els redactors i col·laboradors de *Destino* hipostitzaran el bilingüisme, el catolicisme i l'atenció a les formes populars de Maragall per sobretot conferir solidesa al seu discurs.

1 B. RIPOLL SINTES, «Reivindicació de Maragall. La relectura de *Destino* a la primera postguerra», *Haidé*, núm. 4, 2015, p. 155-166.

2 Adolfo SOTELO VÁZQUEZ, «Joan Maragall y las letras españolas (1944-1971)», dins ID., *De Cataluña y España. Relaciones culturales y literarias*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2014, p. 579-602 (cit., p. 581).

Ja en aquest estudi anterior esmentàvem com a fita última la publicació del monogràfic que, com a número extraordinari, va dedicar *Destino* al poeta català amb motiu del centenari del seu naixement; número, el 1179, que reservàvem, per qüestions d'extensió, per a una altra ocasió que, afortunadament, ara se'ns presenta. No obstant això, els onze anys que disten del marc cronològic del primer article (1939-1949) fins al centenari del naixement maragallià, el 1960, ens van fer plantejar la necessitat de resseguir, sistematitzar i estudiar si el tractament de l'autor de l'«Oda a Espanya» havia canviat en una dècada on el to i la fisonomia del setmanari barceloní experimentà notables viratges. Així doncs, el marc històric que dibuixem ara comprendrà des del gener de 1950 fins al març de 1960.

Després d'una primera dècada complexa, en la qual la revista havia buscat un registre que li permetés de sortir al carrer tot havent passat censura i alhora connectar amb el seu públic més directe (la classe mitjana catalana, o més aviat barcelonina), *Destino* va fixar la seva estructura característica els anys cinquanta. El setmanari començava amb un sumari dels continguts més importants i un o dos articles de fons (reportatges, textos d'opinió, editorials), que normalment paraven atenció a novetats històriques i polítiques, bé nacionals, bé internacionals. La informació política i econòmica ocupava les sis primeres pàgines i seguia a continuació la secció «De Mediodía a Medianoche», en origen dedicada a la crònica d'espectacles i que progressivament es va decantar per un batibull de notícies de to lleuger, que abastava sis pàgines més.

Tot seguit, trobem un dels apartats més reconeguts i prestigiosos de la revista, «Panorama de Arte y Letras», que combinava matèries pertanyents a les belles arts i al món literari i editorial. En l'esmentada secció es van alternar diferents subsapartats com «Escaparate» (ressenyes breus de novetats editorials); «Las Exposiciones y los Artistas» (crònica de les galeries d'art del moment); la reivindicable «En el Taller de los Artistas» (breus retrats i entrevistes als creatius en els seus espais de treball); o «Al Pie de las Letras» (notícies fugisseres sobre escriptors, obres, premis literaris, etc.). A més a més, «Panorama de Arte y Letras» contenia dos o tres articles crítics setmanals, d'extensió considerable, dedicats a escriptors nacionals i estrangers, que podien haver publicat o haver estat traduïts recentment o que formaven part del cànon de la literatura universal. Entre els crítics literaris més notables que van aparèixer a *Destino* durant els anys cinquanta, hem de destacar les signatures ja presents de Joan Teixidor, Guillermo Díaz-Plaja, Antonio Espina o Rafael Vázquez-Zamora, i les noves incorporacions d'Antoni Vilanova o Josep Maria Espinàs. Les dues primeres espases, Vilanova i Vázquez-Zamora, faran que Carles Geli i Josep Maria Huertas Clavería bategin aquesta dècada com «el tiempo de los críticos literarios».³

Vers la pàgina 24 començava l'exitosa secció «La alegría que pasa...»,⁴ títol que va encapçalar la crònica d'espectacles des de 1944 i que homenatjava l'obra homònima del dramaturg i pintor modernista

3 Carles GELI, Josep Maria HUERTAS CLAVERIA, *Las tres vidas de Destino*, Barcelona, Anagrama, 1991, p. 106-109.

4 Apunta Isabel de Cabo: «De todas las secciones de *Destino* quizá sea "La alegría que pasa" la que ha quedado grabada en los veteranos lectores de la revista como la más arquetípica. El motivo pudiera ser su propio enunciado ligado al mundo del espectáculo, el de esa alegría pasajera, y por ese trasfondo nostálgico que emana»; vg. Isabel de CABO, *La resistencia cultural bajo el franquismo*, Barcelona, Àltera, 2001, p. 74.

català Santiago Rusiñol. Obres teatrals, òperes, música simfònica o de cambra, i novetats cinematogràfiques desfilaven per aquest apartat, de la mà de Josep Palau, Xavier Montsalvatge, Albert Mallofrè, Celestí Martí Farreras o Sebastià Gasch.

Tancaven el setmanari les seccions «Aire Libre», protagonitzada per la informació esportiva, i la dinàmica «Cartas al Director» que Josep Vergés havia importat de la seva formació periodística a Londres durant la guerra civil espanyola –i que arribaria a tenir tal volum d'epístoles que va traslladar-se a les primeres planes. Amb una adjudicació més o menys estable de pàgina, marcaven el compàs de la revista columnes d'opinió tan icòniques per als lectors barcelonins com «Antepalco» de Josep Maria de Sagarra, l'orteguiana «La Saeta en el Aire» de Guillermo Díaz-Plaja (com a «Sagitario»), «Al Doblar la Esquina» d'un Néstor Luján cada cop més present a la revista com a mà dreta de Vergés, o la més longeva de la història de *Destino*, «Calendario Sin Fechas» de Josep Pla.

Després dels grans descobriments dels Premis Nadals dels quaranta –Carmen Laforet, Miguel Delibes o la finalista Ana María Matute–, el guardó creat per Agustí, Vergés i Teixidor, seguint l'exemple del Premi Crexells d'abans de la guerra, es consolidaria i brindaria al cànon de la narrativa espanyola de postguerra noms com Rafael Sánchez Ferlosio o Carmen Martín Gaité. L'atenció a la literatura catalana s'incrementarà des de 1946 gràcies a la tasca de Joan Teixidor i als consells que Pla donava a Vergés, si bé haurem d'esperar la dècada dels seixanta per veure'n una recepció veritablement acurada i representativa, amb Joan Fuster al càrrec de la secció «Libros catalanes».

El *Destino* dels anys cinquanta era una nau dirigida a l'ombra per Josep Vergés, sota l'omnipresent influència de Josep Pla, que cada cop s'allunyava més de les directrius ideològiques de qui encara figurava com el seu director oficial, Ignasi Agustí. L'autor de *Mariona Rebull* havia esdevingut un periodista reaccionari fins a extrems insospitats, cosa que dificultava, així ho devia veure Vergés, la complicitat amb el públic català; i el gerent de Palafrugell va aconseguir de diluir la seva empremta.

2. Joan Maragall, pare de la literatura catalana del segle XX

D'un primer cop d'ull i sense cap voluntat de rigor estadístic, sorprèn que dels cinquanta-dos números anuals no arriben a deu els volums en què hi trobem, almenys una vegada, el nom de Joan Maragall. La casuística és múltiple, però no és una dada intranscendent. Maragall ha esdevingut un nom indefugible, un referent a la memòria cultural i intel·lectual dels redactors de *Destino*, que empraran la seva figura, amb citacions més o menys contextualitzades, com a argument d'*auctoritas* incontestable. Maragall és història viva de Barcelona, és història viva de nombrosos llocs de la geografia catalana; és pensament filosòfic, polític, religiós; és el creador, el poeta.

Vegem quatre exemples representatius d'aquesta observació. Andreu Avel·lí Artís, sota la seva eterna màscara de «Sempronio», publica l'article «Paralelo 50» on, en un moment de la història de la transi-

tada avinguda, apunta: «Don Juan Maragall lo llamó un día “la Rambla de los pobres”».⁵ La referència va als versos de l'«Oda nova a Barcelona» (1909): «I allí, a quatre passes, febrosa de sobres, / més ampla que l'altra, la Rambla dels pobres / tremola en la fosca ses llums infernals».⁶ Hàbil com per poder parlar de tot el diví i l'humà, Josep Pla se serveix d'una citació maragalliana en un «Calendario sin fechas» del 1950, on tot parlant dels barrets de copa, assenyala: «Don Juan Maragall nos ha dejado unos versos contra esta clase de sombreros. Poesía satírica. Maragall nos dice que el sombrero de copa es una creación destinada a aumentar la altura y la importancia de determinadas cabezas de una manera ficticia».⁷ És gairebé segur que Pla faci referència a una de les primeres composicions del poeta, «Lo barret de copa», que Casals i Quintana daten del 9 de febrer de 1879, i on figuren els versos següents, que veiem reflectits a les paraules de l'empordanès: «Del cos humà contrapès, / invent d'algun home roí, / que de tu es volgué servir / per pujar sobre els demás».⁸

D'original singularitat és l'ús lliure que es fa de la figura de Maragall a l'article «Historia ciudadana. Los tranvías sin pasajeros», que hem d'emmarcar necessàriament en la important vaga de Barcelona, convocada l'1 de març del 1951 i protagonitzada per la ciutadania treballadora de la ciutat contra la companyia de tramvies. El text anònim publicat a *Destino* apunta directament a Néstor Luján com es deriva de la lectura d'un recull seu de recent publicació⁹ atès que el jove periodista dirigí duríssims articles responsabilitzant l'Ajuntament de la capital catalana de les pèssimes condicions dels transports. En aquest cas fa la crònica de la sortida dels espectadors dels teatres del Paral·lel un dissabte a la nit, sota la pluja. El redactor exposa la responsabilitat ciutadana i l'heroïcitat de la gent, que no va voler emprar els tramvies per respectar la vaga general. Enmig d'aquesta crònica, diu sorprenentment el text:

Maragall, «el poeta ciudadano», como alguien le llamó, hubiera comentado con un ceñido y magnífico artículo la actitud de los que bajo el inhóspito tiempo de principios de marzo, con su almuerzo bajo el brazo, volvían la espalda al fácil y desierto tranvía para emprender un largo camino a través de la capital. Maragall lo hubiera elogiado con cierto entusiasmo y estupor, él que ya escribió en materia de vehículos uno de los mejores fragmentos de nuestra literatura con su «Níobe en tranvía».¹⁰

Luján –ens arrisquem– empra hàbilment el subtítol que Juan Chabás va posar a la biografia publicada a l'orteguiana col·lecció dirigida per Melchor Fernández Almagro, «Vidas Españolas e Hispanoamericanas del Siglo XIX»,¹¹ per situar la figura de Maragall a l'esfera pública i recordar els lectors la seva

5 Andreu Avel·lí ARTÍS («Sempronio»), «Paralelo 50», *Destino*, núm. 679, 12 d'agost de 1950, p. 20.

6 Inclosa dins J. MARAGALL, *Seqüències*, Barcelona, Tip. L'Avenç, 1911.

7 Josep PLA, «Calendario sin fechas. Consideraciones sobre lo que se ha llevado en la cabeza», *Destino*, 18 novembre 1950, p. 5.

8 J. MARAGALL, *Poesia completa* (ed. Glòria Casals i Lluís Quintana), Barcelona, Eds. 62, 2010, p. 183-184 (cit. p. 183).

9 Néstor LUJÁN, *La Barcelona dels tramvies i altres textos*, ed. de Jordi Amat i Agustí Pons, Barcelona, Meteora-Ajuntament de Barcelona, 2015.

10 REDACCIÓ, «Historia ciudadana. Los tranvías sin pasajeros», *Destino*, núm. 709, 10 de març de 1951, p. 13.

11 Juan CHABÁS, *Juan Maragall. Poeta y ciudadano*, Madrid, Espasa-Calpe, 1935. Jessica Cáliz Montes s'ha ocupat d'aquesta col·lecció en diversos estudis, d'entre els quals destaquem el següent: Jessica CÁLIZ MONTES, «La colección “Vidas españolas e hispanoamericanas del siglo XIX” en el marco de la pedagogía social orteguiana», dins Jorge URRUTIA GÓMEZ (coord.), *De esclavo a servidor: Literatura y sociedad (1825-1930)*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2014, p. 33-44.

voluntat intel·lectual d'incidir cívicament en la vida de la seva comunitat. D'alguna manera, el periodista imagina un Maragall viu i dibuixa les possibles reaccions que l'escriptor tindria davant la vaga de tramvies de 1951, per la familiaritat de la seva figura, el seu pes com a intel·lectual i com a col·laborador en premsa periòdica, a més de la seva posició valenta i conseqüent fins i tot amb el seu catolicisme –com es prova a «La Iglésia cremada»– davant els fets de la Setmana Tràgica des de la seva talaia de *La Veu de Catalunya*.¹² L'autoritat moral de Maragall es projecta més enllà de la seva vida mortal i sembla beneir la conducta dels barcelonins de principis dels cinquanta.

A tall de breu exemple de la presència de Maragall arreu de la geografia catalana –*Destino* parlarà especial atenció a esglésies, convents i monestirs–, podem assenyalar l'article del pare Joan Bta. Bertrán on, a més de la crònica del territori, argumenta que el poeta barceloní s'havia inspirat en Sant Joan de les Abadesses per escriure «La vaca cega»,¹³ en un documentat article que mereixeria el Premi Maragall fundat per l'Agrupació d'Amics de Joan Maragall.¹⁴

Fet aquest concís tast, cal aprofundir en la qüestió autènticament reivindicable de les referències sobre el poeta al *Destino* dels anys cinquanta. I és que, lluny de la hipòstasi i de la lectura contrafactual, Maragall s'erigeix, junt amb Verdaguier i Guimerà, en el principal dels manes de la poesia catalana contemporània.

En aquest sentit, cal dir que la majoria d'articles crítics deixen d'assimilar el poeta a tots els clixés d'arrel romàntica amb què se l'havia revestit durant els anys quaranta, de la mateixa manera que passarà a ser inclòs en la nòmina d'escriptors del Modernisme –o de la Modernitat catalana–, d'abast europeu i intenció cosmopolita, en lloc d'assimilar-lo a la circumstància espanyola de la generació del 98, com sí s'havia fet a la immediata postguerra.¹⁵ És del tot simptomàtic que l'única veu dissonant d'aquesta tendència sigui la d'Ignasi Agustí, ancorat encara en la tònica de la dècada anterior. El director del setmanari insistirà en els tòpics que vinculen el poeta i la terra i en la seva inclusió entre la nòmina d'homes del 98. Així, aprofitant la publicació de la correspondència entre Maragall i Miguel de Unamuno,¹⁶ un document que jutja «indispensable no sólo para conocer la íntima amistad que unió a los dos hombres, sino para comprender del todo la preocupación que ambos sintieron sobre ciertos aspectos de la realidad española aun hoy actuales», Agustí fa pivotar el seu article sobre dues idees: el vincle entre l'home i la terra («Unamuno decía que admiraba a Maragall porque era tierra. Por la misma razón sospechamos que Maragall se sintió atraído por don Miguel») i l'espanyolisme plural de Maragall: «Baste decir que Maragall concebía a una España fundida poéticamente en sus lenguas, en sus paisajes, en la que

12 Vg. Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Eds. 62, 2009.

13 P. Juan Baptista BERTRÁN, «La vaca cega de Maragall y San Juan de las Abadesas», *Destino*, núm. 750, 22 de desembre de 1951, p. 36.

14 Tomàs ROIG i LLOP, *El meu viatge per la vida (1939-1975)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, p. 94.

15 Jordi CASTELLANOS, «Postguerra: del "1900" al Modernisme», dins *Postguerra. Reinventant la tradició literària catalana*, ed. d'Olívia Gassol Bellet, Lleida, Punctum, p. 27-49 (cit., p. 29 i 45).

16 Miguel de UNAMUNO i J. MARAGALL, *Epistolario entre Miguel de Unamuno y Juan Maragall y escritos complementarios*, Barcelona, Edimar, 1951.

todos sus elementos tuvieron en la fronda como tienen en su raíz, el ímpetu equilibrado». ¹⁷ El mateix pensament es reproduirà en un text que apareix a la revista el 1955 arran de la publicació del volum XXV de l'Edició dels Fills de les *Obres Completes*. ¹⁸

La dissonància evident entre Ignasi Agustí i la resta del nucli de la revista es faria del tot manifesta en la publicació a les premses d'Ediciones Destino del llibre de Josep Francesc Ràfols *Modernismo y modernistas* l'any 1949. A més de nombrosos anuncis publicitaris del volum en els primers anys de la dècada dels cinquanta (amb imatges que ocupaven un terç de pàgina), podem imaginar que Vergés va demanar a Carmen Laforet que en parlés en una de les seves columnes intitolades «Puntos de vista de una mujer»: l'escriptora d'origen canari descriu la nòmina d'artistes inclosos en el llibre de Ràfols, on, entre noms com Casas, Rusiñol, Nonell, Mir, Llimona, Verdaguer, Picasso o Gaudí, s'hi inclou el de Maragall. Personatges que «un barcelonés, sin ir más lejos, los siente palpar hondamente sólo con dar un paseo por las calles de su gran ciudad [...] en la que fui forastera algunos años...». ¹⁹ El llibre és talment un pretext que permet a Laforet de recordar els seus anys a Barcelona, una ciutat que, lluny de la grisor i la decadència que la novel·lista descriu a *Nada* (1945), esdevé, com per art de màgia, una urbs brillant, esplendorosa i plena d'art. Més enllà de l'òptica personal de Laforet, ens interessa recalcar el canvi de pla de la figura de Maragall i el seu desplaçament del 98 al Modernisme. I del Modernisme, a la tríada de autoritats literàries, de pares i fundadors de la literatura catalana moderna, junt amb Àngel Guimerà i Santiago Rusiñol. Així l'imagina Carles Soldevila:

En cuanto a Maragall, ya admirado y venerado por una minoría, no era conocido por el gran público y entre sus lectores del *Diario de Barcelona*, donde dió lo mejor de su prosa, y los de sus poesías catalanas, hubo una especie de divorcio o de desacuerdo que no se resolvió hasta después de su muerte, ocurrida en 1911. Entonces, sí, vino la glorificación. La modesta figura física, apenas notada a su paso por la tierra, cobró en el firmamento fulgores de lucero. Y la nueva generación contrajo el vicio de no escribir un ensayo ni pronunciar el discurso sin citarlo. ²⁰

A continuació, podríem enumerar una llarga llista d'articles crítics, columnes i textos d'opinió sobre poetes catalans, que inclouen Maragall com a iniciador de la gran poesia catalana del segle XX i el situen, en conseqüència, com a primera fita d'una línia de tradició poètica en què s'inscriuen els poetes posteriors. N'hem triat una mostra que creiem també representativa, tant per la diversitat d'autors que signen les crítiques literàries com per la varietat de poetes que romandran vinculats a Maragall a les pàgines de *Destino*.

El 1950, Josep Pla celebrava l'edició que, el 1948, Josep M. Cruzet havia fet a la col·lecció Excelsa de l'Editorial Selecta de l'*Obra poètica completa* de Jaume Bofill i Mates, «Guerau de Liost». Al cor-

17 Ignasi AGUSTÍ, «El diálogo en la tierra», *Destino*, núm. 733, 25 d'agost de 1951, p. 1.

18 ID., «Una Obra Completa», *Destino*, núm. 955, 26 de novembre de 1955, p. 7 i 45.

19 Carmen LAFORET, «Puntos de vista de una mujer. Un libro sobre Barcelona modernista», *Destino*, núm. 651, 28 de gener de 1950, p. 9.

20 Carles SOLDEVILA, «1900-1950. Pequeña historia de medio siglo. Firmamento literario de los primeros 50 años», *Destino*, núm. 687, 7 d'octubre de 1950, p. 12.

responent «Calendario sin fechas» Pla recorda la seva lectura juvenil de Bofill i Mates, que uneix a les lectures de Maragall i Carner.²¹

Anys més endavant, Josep Maria de Sagarra s'inscriuria també a la tradició literària catalana del XX que començava, irremeiablement, amb Maragall. Destaquen una columna «Antepalco» de 1952 i una altra de 1954. Al primer article, Sagarra recorda l'emocionada lectura que féu, durant la seva joventut, de la traducció maragalliana de *Fisonomías de Santos*, d'Ernest Hello.²² L'autor d'*El café de la Marina* reivindica una obra poc coneguda i reflexiona sobre l'atracció que Hello podia provocar en Joan Maragall:

Hay que confesar que la manera de comprender y explicar la santidad propia de Ernesto Hello tenía que apasionar profundamente a una mentalidad como la de don Juan. En la prosa de Hello, Maragall se encontraba a sí mismo. Porque lo que caracteriza esta prosa es un ansia de naturalidad, de ternura, de simplicidad y de modestia que al autor le sirven para aplicarlas al hecho refulgente de la santidad.²³

Lectura de capçalera, Maragall s'uneix a Joan Alcover al següent text de Sagarra: «Cuando, en 1910, empecé a entrar yo en el mundo de las letras, los que entonces iniciábamos una labor literaria teníamos dos devociones, que a las dos llamábamos “don Juan”. Una de esas devociones era Maragall; la otra era Alcover».²⁴

Tanmateix, de cara a la cultura espanyola, superant les memòries personals, l'autèntica canonització literària de Maragall com a referent indiscutible de la poesia catalana del XX vindrà de la mà de nombrosos articles del crític i professor Antoni Vilanova. No és objecte d'aquest article recopilar-los tots —esperem poder escometre aquesta tasca en un futur i reivindicar així l'esforç de Vilanova per prestigiar la literatura catalana anivellant-la a la gran literatura universal en els encara difícils anys cinquanta—, però esperem que els exemples siguin suficients per la profunditat i la quantitat dels textos crítics sobre poesia catalana, en els quals apareix sempre el nom de Joan Maragall. No obstant això, començarem amb l'anàlisi d'un article dedicat a l'obra de l'alcantí Gabriel Miró, que prova de forma suficient la visió plural i comparatista del filòleg barceloní. A partir de la glossa del llibre *Vida y obra de Gabriel Miró* de Vicente Ramos de 1955, Vilanova marca les relacions que Miró va establir durant la seva estada a Barcelona amb escriptors com Maragall, Ruyra, Carner, Ors o Montoliu; reivindica una major atenció acadèmica i crítica al gran prosista llevantí; i culmina el text amb l'autoritat de Maragall:

Por eso mismo sería muy deseable que adentrándose por unos caminos que someramente podemos apuntar, se intentase una determinación clara de las verdaderas raíces de su arte de escritor que a mi entender son,

21 Josep PLA, «Calendario sin fechas. Bofill y Matas (recuerdos)», *Destino*, núm. 695, 2 de desembre de 1950, p. 4.

22 Heidi Grünewald l'esmenta com a única traducció al castellà de Maragall, en un conjunt de traduccions al català que cal comprendre com un programa d'internacionalització de la cultura i la literatura catalanes portat a terme de forma conscient per l'escriptor; vg. Heidi GRÜNEWALD, «Joan Maragall», *Visat. La revista digital de literatura i traducció del PEN Català*, núm. 2, octubre de 2006); <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traductor/203/joan-maragall.html>

23 Josep Maria de SAGARRA, «Antepalco. El rostro de los santos», *Destino*, núm. 762, 15 de març de 1952, p. 15.

24 ID., «Antepalco. Don Juan», *Destino*, núm. 873, 1 de maig de 1954, p. 7.

ante todo, las de un gran poeta en prosa, de un prodigioso estilista que inició nuestra moderna prosa poética años antes que Juan Ramón Jiménez publicase *Platero y yo* y ante lo cual no en vano dijo nuestro gran don Juan Maragall que había leído una prosa que parecía a cada momento que iba a prorrumper en cántico.²⁵

En la mateixa línia, el crític assenyala la «deslumbradora revelación de la poesía de Maragall» en la formació literària juvenil de Sagarra;²⁶ l'antecedent maragallià que continuaria Josep Maria López-Picó;²⁷ i especialment l'empremta del poeta en l'obra de Carles Riba, en un conjunt d'articles dels quals ens hem ocupat en un altre ocasió.²⁸ El text de Vilanova parteix de l'edició bilingüe català-castellà de l'*Obra poética* de Riba,²⁹ que no es pot entendre sense l'apropament entre intel·lectuals castellans i catalans que es va teixir entorn dels Congressos de Poesia, el primer dels quals es celebrava a Segòvia el 1952.³⁰ Però va molt més enllà i dibuixa un estudi general de l'aportació ribiana a la poesia catalana contemporània:

La primera dificultad de este intento es que, desentrañar desde sus más remotas fuentes los orígenes de la creación lírica de Carlos Riba, representa plantear en toda su amplitud y trascendencia la génesis y la evolución de toda la poesía catalana postmaragalliana. Génesis y evolución que, preciso es decirlo, tiene sus antecedentes más próximos en la propia obra del gran don Juan Maragall, cuyo genio lírico contiene, esbozadas o en germen, implícitas o claramente expresas, las dos grandes tendencias que a la larga habrán de presidir la marcha de toda la poesía catalana contemporánea.³¹

D'alguna forma, Vilanova creu que de Maragall a Riba es traça el cercle perfecte, configurador de les línies mestres de la poesia catalana del moment. Així, en un article dedicat a la mort de Riba el 1959, conclou:

Con Carlos Riba desaparece, sin duda, no sólo la más alta figura de las letras catalanas desde la muerte de Maragall, no sólo el más grande de los poetas catalanes de nuestra época, sino el creador puro que ambicionó toda su vida dar a su obra una dimensión universal y un contenido trascendente que situase la poesía catalana al mismo nivel de la producción lírica europea.³²

De menys a més presència, atndrem ara a les notícies i textos que afecten de forma molt més directa la figura de Joan Maragall. A finals de març de 1951, un article anònim anunciava el naixement d'una nova tertúlia literària, exclusivament dedicada a Joan Maragall i que es reuniria cada dissabte per llegir

25 Antonio VILANOVA, «La letra y el espíritu. *Vida y obra de Gabriel Miró*», *Destino*, núm. 945, 17 de setembre de 1955, p. 28.

26 ID., «La letra y el espíritu. La poesía de José María de Sagarra», *Destino*, núm. 982, 2 de juny de 1956, p. 37.

27 ID., «La letra y el espíritu. La poesía de José Mª López-Picó», *Destino*, núm. 1004, 3 de novembre de 1956, p. 37.

28 B. RIPOLL SINTES, «Carles Riba des de l'esguard crític d'Antoni Vilanova. Un primer reflex», *Revista de Catalunya*, núm. 275-276, 2011, p. 148-159.

29 Carles RIBA, *Obra poética. Antología*, Madrid, Ínsula, 1956.

30 Vg. Jordi AMAT, *Las voces del diálogo: poesía y política en el medio siglo*, Barcelona, Península, 2007.

31 A. VILANOVA., «La letra y el espíritu. *Obra poética* de Carles Riba», *Destino*, núm. 1012, 29 de desembre de 1956, p. 33.

32 ID., «La letra y el espíritu. En la muerte del poeta», *Destino*, núm. 1145, 18 de juliol de 1959, p. 36.

a l'atzar un vers del poeta i comentar-lo. La nòmina d'integrants que apareix a la nota és la següent: Tomàs Roig i Llop, Josep Maria Rovira i Artigues, Joaquim Gay, Octavi Saltor i Soler, Domènec Juncadella i Ballbé, [Josep] Tarín Iglesias (a la nota no especifica quin germà, però intuïm que per la seva conversió radical al catolicisme després de la Guerra Civil és probable que sigui Josep i no Manuel), Teresa Branyas i Pilar Tous de Cirera. Al seu llibre de memòries *El meu viatge per la vida*, l'escriptor i periodista Tomàs Roig dedica un capítol sencer a la creació i activitats de l'Agrupació d'Amics de Joan Maragall, i ens n'ofereix informació molt més específica que contradiu algunes dades del text publicat al setmanari:

Aquesta Agrupació fou constituïda el dia 3 de març de 1948 pels escriptors Josep M. Rovira Artigas, Octavi Saltor, Pilar Tous de Cirera, Lluís Jordà, Maria Perpinyà, la il·lustradora Teresa Branyas i la miniaturista Elisa Lagoma, Josep Roch i Llorens i jo, partint del suggeriment dels dos darrers. Primer fou adscrita a la Secció de Literatura del FAD, i darrerament als Amics de la Ciutat. Celebrava les seves reunions, a la manera habitual de les penyes barcelonines, al Restaurant Boliche del Passeig de Gràcia primer, i al Cafè Condal, situat a la Gran Via i al susdit passeig, després. Comptava amb l'adhesió emocionada i agraïda dels familiars del poeta, singularment de Joan Antoni Maragall i del doctor Jeroni de Moragues.³³

A la llista inicial de fundadors, explica Roig que s'hi afegiren J. Gimeno Navarro, Àngel Marsà, Rossend Perelló, Joaquim Gay, Josep M. Dalmau i Massa, el pintor Josep Rovira, Manuel Bertran i Oriola, Joan Baptista Solervicens, Joan Arús i Colomer, Josep M. Ribas i Monfar, Ramon Cirera Voltà, Domènec Juncadella, Maria de los Llanos, Llucietà Canyà, Esteve Molist i Pol o Frederic Alfonso i Orfila, entre d'altres. Assenyala també les visites que, quan parava a Barcelona, els feia Melchor Fernández Almagro, «el qual tenia el retrat de Maragall damunt la seva taula de treball».³⁴ Sí coincideix amb l'objectiu de la penya que s'esmentava a la nota de *Destino*, que assegurava que els seus membres «aportarán toda cuanta documentación sea posible sobre la obra de Maragall, para llegar a la formación de un archivo que sirva de consulta y de punto de partida para ensayos sobre su personalidad y de difusión de sus diversos aspectos ideáricos, poéticos y educativos».³⁵

El 1954 la revista es faria ressò de les polèmiques sorgides arran de la publicació de l'*Antologia poètica* que Carles Riba preparà de Joan Maragall. El setmanari publica una breu nota que recull la conferència de Riba sobre l'autor del «Cant espiritual» a la Casa del Llibre a finals de maig,³⁶ però serà el 19 de juny quan publiqui una carta de les moltes que apareixerien després de la publicació del recull líric. En aquest cas, no es tracta de les cartes públiques que els descendents de Maragall van enviar a Carles Riba (la de Jordi Maragall i Noble a *Revista*, del 27 de maig i del 2 de juny; o l'article de Manuel de Montoliu a *Diario de Barcelona* del 16, 20 i 21 de juny),³⁷ sinó la del gendre de Francesc Cambó, Ramon Guardans, que dirigia en aquells moments la Fundació Bernat Metge on treballava Riba. Al segon

33 T. ROIG i LLOP, *op. cit.*, p. 91.

34 *Ibid.*, p. 92.

35 REDACCIÓ, «Ha nacido otra peña literaria», *Destino*, núm. 712, 31 de març de 1951, p. 10-11 (cit., p. 11).

36 EAD., «Carlos Riba en la Casa del Libro», *Destino*, núm. 877, 29 de maig de 1954, p. 28.

37 Vg. C. RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol III (1953-1959), ed. de Carles-Jordi Guardiola, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1993, p. 116-117.

pròleg que Riba avantposa a l'*Antologia*, «Maragall, català representatiu», el poeta i hel·lenista recorda l'anècdota descrita per Cambó al pròleg del recull d'articles *El sentiment de pàtria* de Joan Maragall: com ell i Enric Prat de la Riba havien intentat de convèncer el poeta perquè entrés a la llista de la Lliga per a les eleccions a diputats a Corts. Riba reprèn la frase camboiana «En Maragall era un sentimental; era un feble, i ens estimava molt, a en Prat i a mi!», per tal de defensar l'autèntica fortalesa moral de Maragall, present a la seva negativa a obrir-se un espai en la vida política. Ramon Guardans va sentir el bon nom del seu sogre malparat i va sortir a la palestra per tal de restaurar-lo:

La versión que usted ha dado en su prólogo a la *Antología poética* de Juan Maragall, de un determinado juicio de don Francisco Cambó sobre el poeta es, a nuestro modo de ver, tan apartada de una lógica y justa interpretación de las palabras de nuestro padre, que nos coloca en la posición de tener que precisar los términos y el sentido de lo que él dijo.³⁸

Guardans centra la seva argumentació en l'estreta relació d'amistat autèntica que existia entre Maragall i Cambó, per assegurar que l'adjectiu «dèbil» no era sinó una paraula elogiosa i afectuosa per part del dirigent de la Lliga Regionalista.

Una setmana més tard, *Destino* publicaria la lapidària resposta de Carles Riba. Tot i començar amb una *captatio* («Con tono amable y comprensivo me demuestra usted que me equivoqué al interpretar las palabras de Cambó referentes a la proposición que él y Prat de la Riba hicieron en determinada coyuntura a Maragall»), Riba es consolida en la seva argumentació i insisteix que, pel que feia a Cambó, «lo que le llevó con Prat a la ya famosa visita fue la convicción de que el poeta cedería, o accedería, porque era un sentimental y un débil». Riba celebra la polèmica suscitada per l'*Antologia* («prefiero los inconvenientes de ser fiel a mí mismo a las dulzuras de una consideración más general ganada con fáciles procedimientos demagógicos») i recalca el seu principal propòsit:

Lo que me importaba (y creo importa a todos) en mi ensayo sobre «Maragall, català representatiu», era que la reciedumbre moral del gran poeta quedase limpia de toda sombra, aun contra su propia tan cristiana opinión; y evitar la desorientación que podían producir acerca de ella las palabras en cuestión de Cambó, justamente por ser de Cambó [...] Sostengo que la negativa de Maragall a ser diputado revela una auténtica fuerza moral: una fuerza que necesariamente tenía que ser distinta y no menos digna que la del político, abstenerse de la acción exterior en vez de lanzarse a ella.³⁹

La polèmica restaria, amb aquest intercanvi a *Destino*, conclosa.

38 Ramon GUARDANS, «Carta abierta a Carlos Riba», *Destino*, núm. 880, 19 de juny de 1954, p. 25.

39 C. RIBA, «Carta abierta a D. Ramón Guardans», *Destino*, núm. 881, 26 de juny de 1954, p. 25.

Dos anys després, un dels membres fundadors de l'Agrupació d'Amics de Joan Maragall, l'escriptor i jurista Octavi Saltor, publica un extens article íntegrament dedicat al poeta. Autor de *Les idees literàries en la Renaixença catalana* de 1934, Saltor reivindica la vigència de l'obra de Maragall («¿Puede hablarse de un retorno de Juan Maragall? El retorno supone ausencia. Y Maragall ha estado siempre presente en su país») i la seva influència en els pensadors i poetes que el van succeir, a partir dels següents valors:

Un mensaje que, tanto como espiritualidad y ciudadanía, tanto como europeísmo y catalanidad; tanto como integración hispánica y renovación orgánica del país; tanto como estímulo y comprensión; tanto como inteligencia progresiva y aleccionamiento burgués, a veces saludablemente encrespado, fue, estéticamente, un mensaje de palabra y de poesía.⁴⁰

Saltor descriu el volum XXV de l'Edició dels Fills i en destaca les principals novetats, a més d'incidir en la renovació del llenguatge poètic que pregonava Maragall –en busca d'una major naturalitat i contra l'artificiositat lírica. El jurista emmarca la posició de Maragall en una època concreta («todo un período postromántico, en el renacimiento literario de Cataluña») i el relaciona amb altres escriptors també participants de postulats similars, com Santiago Rusiñol. Saltor glossa els Jocs Florals de 1910, concedits a Maragall, i tanca l'article, de plana sencera, amb un breu apunt biogràfic per descriure la fotografia del poeta amb el seu pare que acompanya el text a *Destino*.

El recorregut per la presència més o menys directa de Joan Maragall al *Destino* dels anys cinquanta finalitza amb la notícia que refereix Artur Llorenç i Opisso, sempre signant com a «Arturo Llopis», sobre la concessió del Premi Lluís Millet de composició per a la creació d'una peça simfonicocoral. En la seva primera convocatòria, el 1958, aquest guardó creat per l'Orfeó Català va recaure en l'obra de Xavier Montsalvatge, que va musicar el «Cant espiritual».⁴¹ No és en va recordar que Montsalvatge era un dels redactors fonamentals de la secció musical de *Destino*.

3. El centenari de Maragall a *Destino*

Destino va dedicar a Joan Maragall un número extraordinari amb motiu del centenari del seu naixement. Concretament, es tracta del núm. 1179, publicat el 12 de març de 1960, en el qual col·laboraren noms de primera línia com Azorín, Vicente Aleixandre, Josep Maria de Sagarra, Camilo José Cela,

40 Octavi SALTOR, «Un nuevo retorno de Maragall», *Destino*, núm. 964, 28 de gener de 1956, p. 28.

41 Arturo LLOPIS [Artur LLORENS I OPISSO], «El "Cant espiritual" ya tiene su música. Un premio para Xavier Montsalvatge», *Destino*, núm. 1112, 29 de novembre de 1958, p. 37.

Portada del núm. extraordinari de *Destino* dedicat a Joan Maragall, 12 de març de 1960

Pedro Laín Entralgo, Carles Soldevila, Josep Pla, Melchor Fernández Almagro, Manuel de Montoliu, Néstor Luján, Joan Teixidor, Joan Fuster, Ramón Otero Pedrayo, Aquilino Iglesias Alvariño, Josep Maria Espinàs, Arturo Llopis, Francesc Pujols, Jaume Vicens Vives, Pedro Català Roca, Josep Maria Corredor, Llorenç Gomis, Joan Perucho, Tomàs Roig i Llop... Sobre les col·laboracions de fora de Catalunya, comenta Adolfo Sotelo:

La participación de las letras españolas en el número es amplia. Néstor Luján, director del semanario, escribe que «la literatura castellana está representada en sus personalidades más significativas». Y es cierto, las firmas de Azorín, Vicente Aleixandre, Camilo José Cela, Pedro Laín Entralgo o Melchor Fernández Almagro avalan el juicio de Luján. Pero, conviene subrayar la ausencia de quien se anunciaba prologuista de la obra castellana de Maragall [Gregorio Marañón], o las más significativas de Dionisio Ridruejo o Dámaso Alonso, que frecuentaba por aquellas fechas en sus conferencias la poesía maragalliana. No cabe duda de que desde un punto de vista ideológico el artículo de Laín Entralgo era el de mayor envergadura.⁴²

El número doblaria el volum de pàgines habituals, hi col·laborarien importants noms de la cultura gallega, i defensaria la vigència del poeta i del seu llegat en la vida cultural catalana. «Sabemos que Maragall está tan vivo como está viva nuestra lengua, y lo está también gracias a él, merced al ejercicio de su maravillosa felicidad de crear poesía con un idioma simple y palpitante»,⁴³ dirà Luján. El fill del poeta, Jordi Maragall, ocupa set pàgines gairebé completes –esquixades amb altres col·laboracions més breus– amb el record biogràfic «Maragall, en casa».⁴⁴ Continuem amb el text de Camilo José Cela, qui contraposa a la riquesa lèxica de la poesia verdagueriana la modernitat i el cosmopolitisme dels versos de l'homenatjat: «Con Maragall cobran su sentido palabras que –como “futuro” y “porvenir”– carecerían hasta entonces de prestigio intelectual».⁴⁵ A «Maragall y las Euménides» José Martínez Ruiz (*scil.*, Azorín) recordava el poeta català i la seva serenitat fins i tot «en los días más críticos para Cataluña».⁴⁶ I Vicente Aleixandre oferiria una experiència juvenívola i entenedidora: com, d'adolescent, va descobrir els poemes maragallians en un quadern manuscrit, il·lustrat amb una imatge del poeta català, que una estudiant de doctorat arribada a Madrid des de Barcelona portava a sobre cada cop que feia les classes a domicili a la seva germana, Conchita Aleixandre.

Jaume Vicens Vives participa en el monogràfic amb «Maragall entre la incertidumbre y la esperanza», que inicia situant a la mateixa alçada intel·lectual i al mateix abast col·lectiu les figures de Maragall i de Jovellanos. I es pregunta per la intrahistòria del protagonista, per la vida íntima del poeta: «¿Cuántas capas de exteriorización del protagonista de la Historia? La capa íntima, auténtica, ¿dónde se halla? Debajo de qué repliegue: el académico, el oficial, el social, el familiar o el privado».⁴⁷ Aventurarà línies més endavant: «Maragall ha quedado demasiado erecto en la plataforma espiritual del país, para que

42 A. SOTELO, *op. cit.*, p. 597.

43 Néstor LUJÁN, «El homenaje a un poeta», *Destino*, núm. 1179, 12 de març de 1960, p. 12.

44 Jordi MARAGALL, «Maragall, en casa», *Destino*, *op. cit.*, p. 12-18.

45 Camilo José CELA, «Recuerdo de un poeta que nació hace cien años», *Destino*, *op. cit.*, p. 14. Hem estudiat la col·laboració de Cela al setmanari durant la dècada dels seixanta, i en especial, la relació del novel·lista galleg amb Josep Pla a B. RIPOLL SINTES, «Camilo José Cela y el grupo *Destino* en los años 50 y 60: las *Cartas* de Pla desde Mallorca», dins *Cela, cien años más*, Sevilla, Renacimiento, s.d. [2017].

46 AZORÍN, «Maragall y las Euménides», *Destino*, núm. 1179, *op. cit.*, p. 15.

47 Jaume VICENS VIVES, «Maragall entre la incertidumbre y la esperanza», *Destino*, *op. cit.*, p. 17.

podemos pensar en un deshielo de su figura hasta dentro de dos o tres generaciones». En el mateix sentit, unes pàgines després, diria Joan Teixidor: «la figura del gran poeta llega a estas fechas demasiado viva e hiriente para que pueda ser cómodamente manipulada en las mesas de disección de nuestra crítica». Tot i que, afegirà, en Maragall la vida pública i la privada no van mostrar esquerdes.⁴⁸

Als paràgrafs restants de l'article, l'historiador contextualitza el pensament de Maragall en els difícils compassos que van des del conflicte colonial del 98 fins als primers anys del XX. Com faria Riba en la polèmica amb els hereus de Cambó, Vicens Vives enarbora el dubte intel·lectual maragallià, l'absència de fanatisme, fets que, als seus ulls, en reduplicava el coratge moral: «Valentía que se apoya en la propia incertidumbre, y que es, por tanto, mil veces más ejemplar y heroica que la del hombre fanatizado en pleno combate».

En el seu extens article, Josep Maria de Sagarra recorda una conversa amb el comte de Keyserling vers els anys trenta sobre la funció i la incidència del poeta en la seva societat. Desencisat per Occident, Keyserling considerava que només a Orient el poeta era encara una autoritat social, política, religiosa, ètica. I proposava com a exemple el cas de Tagore a l'Índia. I aposta Sagarra:

Ahora bien, este pesimismo occidental que sentía Keyserling sobre la posibilidad del hombre poeta, tal como él lo concebía, hubiera sufrido una favorable rectificación si el desconcertante y estupendo conde hubiese vivido el fenómeno político y social de Cataluña en el período que va de 1895 a 1915, y se hubiese dado cuenta de lo que fue entre nosotros, y en este período, la presencia de Juan Maragall [...] Hombre poeta, llenando íntegramente todo su ser y apagando todas las otras especies de hombre que podían latir en su realidad de carne y hueso. Hombre poeta entre nosotros y para nosotros, y, relativamente, a nuestra medida, con la misma eficacia que el Conde de Keyserling atribuía a la figura de Tagore.⁴⁹

Així, Sagarra analitza l'empremta cívica i la tasca de vivificació poètica que va emprendre Maragall des d'un bon començament, i que va redundar en la modernització i actualització dels mites del seu país, «fundándose con su esencia y recreando con su propia intimidad la oscura intimidad de las leyendas». Segueix el monogràfic amb una entrevista realitzada per Luján a Francesc Pujols;⁵⁰ l'anàlisi de Llorenç Gomis a «Tiempo de pensar» dels últims articles publicats en vida per Maragall;⁵¹ o la crònica per la geografia catalana dels camins estiuençs de Maragall signada per Josep Maria Espinàs.⁵²

Al també extens text de Josep Pla «Maragall: el hombre, el poeta y el inconformista», l'autor d'*El carrer estret* comença exposant la singularitat que, en un país sovint molt caïnita, l'admiració per Maragall sigui àmplia i molt estesa:

48 Joan TEIXIDOR, «Del poeta al hombre», *Destino*, op. cit., p. 27-29.

49 Josep Maria de SAGARRA, «El hombre poeta», *Destino*, op. cit., p. 19.

50 Francesc PUJOLS - Néstor LUJÁN, «Sobre Maragall. Palabras de Francesc Pujols», *Destino*, op. cit., p. 20.

51 Llorenç GOMIS, «Tiempo de pensar. Tres artículos últimos», *Destino*, op. cit. p. 21.

52 Josep Maria ESPINÀS, «Siguiendo los caminos estivales de Maragall», *Destino*, op. cit., p. 22-23.

Ahora bien, lo sensacional es esto: en este país donde es tan difícil que dos personas se pongan de acuerdo incluso sobre una trivialidad cualquiera, la unanimidad sobre Maragall surge siempre de una manera natural y espontánea. Personas incluso que conocieron vagamente sus escritos, que leyeron algunas de sus poesías sin poner una mayor atención en ellas, que tienen de su obra una idea de segunda mano, pero que le conocieron personalmente, tuvieron de Maragall hombre una tal idea admirativa, que basta que salte en la conversación el nombre del poeta, para que la palpitación cordial aparezca con singularísima espontaneidad.⁵³

L'admiració de Pla encara s'amplia quan observa que, en una comunitat donada a la demagògia sentimental, la seriositat de Maragall i la seva exemplaritat són estimades per un col·lectiu tan gran. De la mateixa manera, defineix la seva poesia com a reflex de la seva forma de veure i d'estar en el món:

Es una poesía tocada de algo sin duda parecido al estado de gracia, una poesía que aspira a ser inefable. Situada marginalmente a la que se elaboró en su tiempo, desvalorizada por obsesiones de carácter accidental, la poesía de Maragall está en un plano mucho más durable; es una poesía esencialmente humana.

Manuel de Montoliu parlaria de la defensa maragalliana de la paraula viva;⁵⁴ Otero Pedrayo el definiria com a «puro maestro catalán en la esperanza actual del mundo, no cansado ni desengañado, tampoco satisfecho»;⁵⁵ Aquilino Iglesias glosa l'emotiva relació entre poetes gallecs i Maragall;⁵⁶ i amb evidents vincles amb la seva col·laboració abans comentada, mossèn Joan Baptista Bertran publica l'homenatge «Maragall, poeta de la montaña»,⁵⁷ on descriu l'afició a l'excursionisme muntanyenc i les relacions amb la natura catalana de l'escriptor barceloní. El text de Pedro Laín Entralgo consistirà en una reflexió entusiasta que passa de l'esperança en el dogma de la resurrecció de la carn per part de Maragall, fins a l'esperança –no sabem si de Maragall o de Laín Entralgo mateix– de la comprensió entre Castella i Catalunya:

No sé lo que los tiempos traerán. Sé en cambio que la poesía catalana continúa con sensibilidad actual, en el nivel en que la pusieron Verdaguer i Maragall. Sé también que, cuando quieren, sus autores siguen conociendo el gozo sobreañadido de expresar su alma en limpio y vigoroso castellano; y como ellos, tantos excelentes prosistas. Sé, además, que algunos escritores de aquende el Ebro hemos aprendido –o no hemos olvidado, si pensáis en Menéndez Pelayo y Unamuno– a estimar desde dentro la alta calidad poética de quienes orientan las letras catalanas. Sé, en fin, que Maragall, gran esperanzado, tuvo en su esperanza el esquema de una gran lección para España entera.⁵⁸

53 J. PLA, «Maragall: el hombre, el poeta y el inconformista», *Destino*, *op. cit.*, p. 25 i 27, (cit. p. 25).

54 Manuel de MONTOLIU, «La palabra viva. Tesis genial de Juan Maragall», *Destino*, *op. cit.*, p. 29.

55 Ramón OTERO PEDRAYO, «En el borde de la actualidad del poeta. "Sia'm la mort una major naixença"», *Destino*, *op. cit.*, p. 30.

56 Aquilino IGLESIAS ALVARIÑO, «Unos pasos sin huellas», *Destino*, *op. cit.*, p. 37-39.

57 P. Joan Baptista BERTRAN, «Maragall, poeta de la montaña», *Destino*, *op. cit.*, p. 30-31.

58 Pedro LAÍN ENTRALGO, «Maragall y la esperanza», *Destino*, *op. cit.*, p. 32-33.

Josep Maria Corredor publica «Maragall, crítico literario». Corredor havia guanyat aquell mateix any el Premi de Biografia AEDOS amb una obra sobre Joan Maragall, que era la traducció de la seva tesi doctoral (1944) desenvolupada en francès a la Universitat de Montpeller, dirigida per Jean Amade i intitulada *Joan Maragall. Un esprit méditerranéen*.⁵⁹ La biografia de Corredor va aparèixer amb pròleg de Gaziel. És, per tant, una interessant col·laboració d'una veu de l'exili català en una revista que era una de les bèsties negres per a aquesta comunitat, atesa la seva connivència amb el franquisme. En el seu article, Corredor marca com a paràmetres crítics generals de la tasca maragalliana la condemna del materialisme i del pessimisme; la devoció per la poesia pura i per la poesia popular; i l'admiració per escriptors com Balzac, Nietzsche, D'Annunzio, Kipling, Ibsen, Tolstoi, Emerson o Maeterlinck, si bé al capdavant de tots ells hi situava Goethe.⁶⁰

Compartint pàgina en singular tàndem, hi trobem els articles de Joan Fuster i el de Melchor Fernández Almagro.⁶¹ Fuster observa, lúcidament, com «la tendencia más viva del pensamiento maragalliano, la decisión profunda que lo anima, consiste en un ver en “todo” –hombres, ideas, acontecimientos, paisajes, por contradictorios que fueran– la fecunda posibilidad de una fuerza creadora».⁶² A la breu recordació personal que en fa Carles Soldevila,⁶³ s'hi afegeix un text que recull i emmarca les traduccions que del «Cant espiritual» havien fet a l'italià Eugenio Montale i, al francès, Albert Camus.⁶⁴

Blai Bonet dedica l'extens «Maragall y las nuevas generaciones», que comença amb una reflexió sobre l'essència de Catalunya: «Cataluña es, a nuestro entender y en su vida cotidiana, el “precursor” de España, el que prepara los caminos, al que no le ha de importar disminuir, con tal de que la masa ibérica crezca». I afegeix: «Puede que Cataluña no haya sido hasta ahora, y debido a muchas circunstancias, esta presencia clara, popular y caminante. Pero hay un hecho que la diferencia por completo de cualquier caduco regionalismo y que permite esa continuidad reservada a las estructuras firmes. Este hecho es su “revelación” escrita».⁶⁵ En aquesta revelació escrita, que Bonet estén des de l'Edat Mitjana fins a l'actualitat, «Maragall no es un componente, una pieza, en el aparato expresivo de su país. En su obra viven toda la realidad y las posibilidades de Cataluña, no expresadas de una manera definitiva, sino de un modo transparente, atropellado, errante, alguna vez ingenuo, recio de cuando en cuando». L'escriptor mallorquí comenta el pont bidireccional que entre l'ideal i la realitat, entre el cos i l'esperit, es teixeix a la poesia maragalliana, i que la fa, com en el cas d'Antonio Machado, «la más realista, definidora y popular de cuantas ha recibido en este siglo la comunidad ibérica».

Seguidament, Pere Català i Roca participa amb un article sobre la petjada lingüística de Maragall;⁶⁶ Artur Llorens Opisso porta a terme el relat biogràfic i històric del poeta, en un complet reportatge trufat de

59 Vg. Francesc MONTERO AULET, «Presentació», dins J. M. CORREDOR, *Contra la valoració de la mediocritat. Articles i assaig d'exili*, Barcelona, A Contravent, 2012, p. 13-71.

60 Josep Maria CORREDOR, «Maragall, crítico literario», *Destino*, núm. 1179, *op. cit.*, p. 35.

61 Melchor FERNÁNDEZ ALMAGRO, «Maragall o la amistad imaginada», *Destino*, *op. cit.*, p. 36-37.

62 Joan FUSTER, «Maragall, hombre de buena fe», *Destino*, *op. cit.*, p. 36.

63 Carles SOLDEVILA, «Nuestro don Juan Maragall», *Destino*, *op. cit.*, p. 40.

64 REDACCIÓ, «Eugenio Montale y Albert Camus, traductores del *Cant espiritual*», *op. cit.*, p. 40-41.

65 Blai BONET, «Maragall y las nuevas generaciones», *Destino*, *op. cit.*, p. 43-45 (cit., p. 43).

66 Pere CATALÀ i ROCA, «Elogio de la palabra», *Destino*, *op. cit.*, p. 45.

fotografies aportades pels descendents;⁶⁷ Tomàs Roig descriu la història, ja comentada, de l'Agrupació d'Amics de Joan Maragall;⁶⁸ Joan Perucho recrea literàriament la visita de Maragall a la festa femenina d'un balneari català;⁶⁹ i un altre membre de l'Agrupació, Joaquim Maria de Nadal, explica les vivències del poeta en el seu espai d'estiueig, Caldetes.⁷⁰

4. Conclusió

Hem dedicat les pàgines d'aquest article a descriure, catalogar i analitzar les referències directes o indirectes que sobre Joan Maragall s'observen al setmanari barceloní *Destino* des de 1950 fins al mes de març de 1960, quan es va publicar el número monogràfic d'homenatge amb motiu del centenari del naixement del poeta. Lluny de la metamorfosi que, dins els paràmetres dels discursos oficials del franquisme, havia experimentat Maragall durant els anys quaranta, els redactors i col·laboradors de la revista van emprar-lo com a autoritat moral i cultural, com a referència emocional compartida amb la comunitat de lectors i, això és el més important, van entronitzar-lo com a gran renovador de la poesia catalana contemporània. Amb tota certesa, els crítics literaris de *Destino* –amb Antoni Vilanova al capdavant– van erigir-lo en el principal forjador de la llengua poètica catalana de la Modernitat.

Rebut el 15 d'octubre de 2017

Acceptat el 21 de novembre de 2017

67 Arturo LLOPIS, «1860-1960. Maragall entre dos fechas», *Destino*, *op. cit.*, p. 46-55.

68 Tomàs ROIG i LLOP, «La Agrupación de Amigos de Juan Maragall», *Destino*, *op. cit.*, p. 55.

69 Joan PERUCHO, «Juan Maragall: un vago murmullo sobre el agua, allá donde empieza o acaba la poesía», *Destino*, *op. cit.*, p. 57.

70 Joaquim Maria de NADAL, «Maragall, el "poeta" de Caldetas», *Destino*, *op. cit.*, p. 58-59.